

A gyepgazdálkodás problémái, természetvédelem vagy gazdálkodás

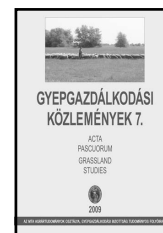
Forgó István¹ – Barna Sándor² – Tóth Csilla¹ –
Vágvölgyi Sándor¹

Nyíregyházi Főiskola Műszaki és Mezőgazdasági Kar

¹Agrártudományi Tanszék

²Tájgazdálkodási és Vidékfejlesztési Tanszék, Nyíregyháza

forgoi@nyf.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A gyepgazdálkodásban, gyephasznosításban az elmúlt években jelentős változások álltak be, mely változások a gyepgazdálkodók természeti és gazdálkodási körülményeit jelentősen megváltoztatták. A változások a környezettudatos, természetvédelmi célzatú agrár-környezetgazdálkodási programok bevezetésével kerültek előtérbe és új helyzet elé állította a konvencionális gazdálkodáshoz szokottakat. Az agráriumot ért kedvezőtlen gazdasági behatások a gyep ágazatra is rányomták bélyegüket, hiszen a gyepet hasznosító állatállomány létszáma drasztikusan lecsökkent, a kis létszámot tartó gazdaságok, a gulyák, csordák megszűntek vidéken; a gazdasági folyamatok nem kedveznek tartósan az állattenyésztés fellendülésének. A gazdaságok vezetői látnak kiutat a gyep ágazat számára, azonban a megjelölt fejlesztési tényezők sorrendjén láthatóak a negatív hatások lenyomatai, hiszen elsődleges tényezőként a felülvetést és az újratelepítést jelölték meg. Az agrár-környezetgazdálkodási programok céljai és a gazdálkodók megélhetési szándéka több ellentétet is generál. Ezen ellentétek az AKG részcelok átgondolásával, a természet védelmét szolgáló intézkedések szigorának enyhítésével és öko-gyepgazdálkodással enyhíthetőek lennének.

Kulcsszavak: gyepgazdálkodás, természetvédelem, agrár-környezetgazdálkodás

SUMMARY

In the last few years important changes occurred in the grassland usage and in the grassland framing, which changes revised the farming circumstances of the grassland farmers. These changes come to the fore leading in the environment friendly, agricultural environment friendly programs, and drove farmers into a corner. The unfavorable economic conditions impressed the whole agriculture, because the grass hay user ruminant stock depressed drastically, farms with small animal stock and the herds ended countryside. The economic process did not serve animal husbandry recovery. Farmers see way out for the grassland sector, but on the marked factors we saw the impresses of the negative effects. We say this because they marked complementary seeding and reseeding as primary factors. Aims of the agricultural environment protection programs and the farmer's cost-of-living will generate more conflicts. On these conflicts could ease rethinking the aims of the agricultural environment protecting programs, with lighten the strict directions of the nature conservation provisions and with ecological grassland farming.

Keywords: grassland management, nature reservation, agri-environment schemes

1. BEVEZETÉS, CÉLKITŰZÉSEK

Kérdőíves és mélyinterjú felmérésünk, valamint statisztikai adatok alapján kívánjuk elemezni a gyepgazdálkodásban, gyephasznosításban napjainkban megfigyelhető folyamatokat. A gyep ágazatban az extenzív, természetvédelmi célzatú gazdálkodás a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programmal (NAKP) indult meg 2002-ben (AVOP, 2004; NVT, 2003). Folytatásaként a 2004 őszen meghirdetett Agrár-környezetgazdálkodási Program (AKG) már több, a gazdálkodást, a kiegészítő jövedelemszerzést segítő intézkedési célt tartalmazott (ÚMFT, 2007). Ezen új lehetőségek és körülmények között a konvencionális gazdálkodáshoz szokott vidéki gazdaságoknak meg kell találniuk a helyüket, értékesíthető terméket kell előállítaniuk.

A termékértékesítés, nyereség elérése sok esetben a gazdaságok és a családok egyedüli fennmaradási, megélhetési forrásai, ezért jelentőségük kiemelkedő. A természetvédelmi célzatú, termésmenvelő eljárásokat tiltó gazdálkodási módok jelen gazdasági körülmények között nagyban megnehezítik a gazdálkodók mindennapjait. A termelés és természetvédelem kettőssége, ütközése számos területen érezhető, és véleményünk szerint esetenként könnyen feloldható lenne.

Az AKG-s támogatásigénylések összterülete meghaladta az 1,8 millió hektárt. Az Agrár-környezetgazdálkodási Program megvalósulásaként mintegy 44 milliárd Ft támogatási forrást osztottak fel, mely 25.131 igénylő közel 1,5 millió hektár területének támogatását tette lehetővé. Fontos változást jelentett a NAKP-hoz képest az, hogy a kalászos növények is bekerültek a támogatható növények közé, így a szántóföldi célprogramok tették ki a támogatási igény mintegy 70%-át.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Kérdőíves, valamint mélyinterjú módszerrel gyűjtöttünk adatokat a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében gyepterülettel rendelkező regisztrált gazdálkodóktól a gyepterületeikre, állatállományukra, az agrár-környezetgazdálkodásra vonatkozóan. Ezen adatokat KSH, FM Hivatali, valamint MVH adatokkal kiegészítettük. Az adatok, személyes gazdálkodói vélemények és tapasztalataink alapján értékeltük az állattartás, a gyepgazdálkodás helyzetét, kilátásait, fejlesztési tényezőit és a gazdálkodás, gyeptermesztés-természetvédelem problémakörét.

3. EREDMÉNYEK ÉS ÉRÉKELÉSÜK

3.1. Az állatállomány értékelése

A gyepekhez leginkább kötődő kérődő állatállomány létszáma drasztikusan csökkent. A csökkenő tendencia a szarvasmarha állományban napjainkban is megfigyelhető. A juhállomány nagyság hullámzó volt az elmúlt másfél évtizedben, de 1990-hez képest a csökkenés itt is számottevő. További problémát jelent az állomány heterogén területi elhelyezkedése, az állattartók gyepterület hiánya és az állománykoncentráció. A jellemző összetett állattenyésztési struktúra átalakult, szinte teljesen eltűntek a néhány állattal foglalkozó gazdaságok, ezzel együtt a hagyományosan jellemző gulyák, csordák. Az állattartók zöme egy fajjal foglalkozik. A juhászokat közvetlenül érinti a szakképzett munkaerő, a lelkiismeretes juhászok hiánya, melynek megoldására szakmai véleményekkel összhangban javaslom a szakképzés fejlesztését.

Az állattenyésztési ágazatot is jelentősen befolyásolja a kedvezőtlen vagyonszerzési helyzet, mely főként a juhtenyésztésben számottevő. A juh- és a szarvasmarha ágazatban egyaránt javasoljuk a kerítések, legelő szakaszok kialakítását, ami a vagyonszerzést is elősegítené, valamint a szakszerű legeltetési gyephasználatot is szolgálja.

Fontos kérdésként fogalmazódik meg az, hogy mindaddig, amíg nincsen elegendő állatlétszám a gyep természetének hasznosításához, kell-e, van-e szükség az agronómiai, hasznosítási részproblémákat, mutatókat javítani. Véleményünk szerint jelenlegi körülményeink között nem, azonban az ágazat fejlődése, előrehaladása céljából preferálni, elősegíteni kellene főként a gazdálkodás hatékonyságát elősegítő eljárások, kutatási eredmények alkalmazását. Az ágazati politika hatékony stratégiai tervező munkájára lenne szükség ahhoz, hogy az állattenyésztési ágazat növekedési pályára álljon, ami minden bizonnyal maga után vonná a gyep-ágazat helyzetének és mutatóinak javulását is.

Összegyűjtöttük a gazdálkodók egyéni véleményeit a gyepre alapozott állatfajok állományának fejlesztésének perspektíváira vonatkozóan. A 110 gazdálkodó válaszainak eredményeit az 1. ábra mutatja. A gazdálkodók több mint 53%-a a juhállományának fejlesztését látta kézenfekvőnek, 26,8%-uk a szarvasmarha állományt kívánta fejleszteni, míg a sertés-, ló- és kecskeállomány növelését mindössze 7,2%-uk jelölte meg. A válaszadók egy része (12,8%-a) egyik állatfaj állományának jövőbeli fejlesztését sem látta indokoltnak. A gazdálkodók ezen véleménye azonban egy perspektivikus fejlődési irányt jelöl. A többség a leginkább gyephez kötődő faj, a juh fejlesztésében látja a jövőt, míg a szarvasmarha állományának fejlesztése is jelentős arányt tesz ki. Mindezek a vizsgált megye és az ország gyepgazdálkodásának, gyephasznosításának fellendülését jelentenék, megvalósulásuk azonban

összetett gazdasági, szervezési és hozzáállásbeli változásokat igényel.

1. ábra: Állatállomány-fejlesztési elképzelések a gazdálkodók körében (2002)

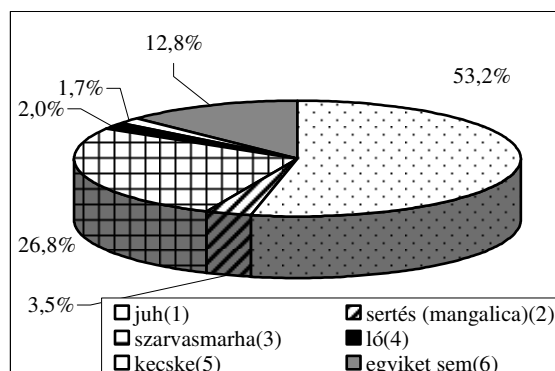

Figure 1: Animal stock developing conceptions within grassland farmers (2002)

Sheep(1), Swine (mangalica)(2), Cattle(3), Horse(4), Goat(5), None of them(6)

Megállapítható, hogy a kérődő állomány és a gyepterületek közötti szoros kapcsolat ellenére a két ágazat elvált egymástól. A gyephasznosítás jelenlegi formájában – annak ellenére, hogy tapasztalható pozitívumok (pl. korszerű szakaszos legeltetés) – nem járul hozzá a gyep ágazat fejlődéséhez, javulásához. Ugyanakkor a gyep multifunkciós szerepén belül nagy jelentőségű az állattartáson túl a környezet védelmében, a biodiverzitás fenntartásában és a tájkép megőrzésében betöltött szerepe (Gibon, 2005; Lemaire et al., 2005).

3.2. A gyepgazdálkodás fejlesztésének értékelése

Felmérésünk során választ kívántunk kapni a gazdálkodók körében a gyepgazdálkodás fejlesztését szolgáló tényezőkről (1. táblázat). A gazdálkodói vélemények szerint a felülvetés, a gyep újratelepítése és az istállótrágyázás sorrendben az első három legfontosabb fejlesztési tényező. Negyedik helyen a műtrágyázást, ötödik helyen a szakszerű legeltetési és agronómiai gyephasznosítást, míg hatodik helyen a szakaszos legeltetési eljárás alkalmazását tartották fontosnak. Az ápolási munkák idejében való elvégzése a hetedik helyre került. A nyolcadik helyre a nyitott rész kérdésre adott válaszok közül az öntözés került, melyet 23 gazda jelölt meg. Értékelhető fejlesztési tényezőként jelölték meg továbbá a megfelelő gépellátottság meglétét. A gyepterületek felülvetése, vagy esetleges újratelepítése termelők által használt – sok esetben elgyomosodott, kritikusan alacsony hozamú – területeket látva érthető. A gazdálkodók szakmai ismeretei és attitűdjük és esetleges elkeseredettségük lehet magyarázata annak, hogy a felülvetést vagy az újratelepítést javasolták kiútként. A hasznosítatlan, erősen degradálódott területek megléte indokolhatta e véleményük kialakítását.

1. táblázat

A gyepgazdálkodás fejlesztését szolgáló tényezők a gazdálkodók véleménye szerint (2002)

Gyepgazdálkodás fejlesztését szolgáló tényezők(1)	A kérdésre választ adók száma(2)	A rangszámok súlyozott átlaga(3)
Felülvetés(4)	35	0,278
Újraterelítés(5)	35	0,267
Istállótrágyázás(6)	38	0,240
Műtrágyázás(7)	36	0,229
Szakszerű legeltetés és agronómiai hasznosítás(8)	48	0,227
Szakaszos legeltetés(9)	43	0,225
Ápolási munkák időben megfelelő elvégzése(10)	47	0,217
Öntözés(11)	23	0,196
Megfelelő gépellátottság(12)	46	0,180

zárt rész kérdés, nyitott rész kérdés(13)

Forrás: saját számítás(14)

Table 1: Grassland farming developing factors in the view of the farmers (2002)

Factors developing the grassland farming(1), Number of answers(2), Weighted average of the answer number(3), Complementary seeding(4), Reseeding(5), Manureing(6), Artificial fertilization(7), Professional grazing and agronomical using(8), Rotational grazing(9), Making maintenance works in time(10), Watering(11), Appropriate machine supply(12), Closed sub-question, opened sub-question(13), Source: own calculation(14)

3.3. Agrár-környezetgazdálkodás

A gyeptermesztésben és -hasznosításban megszabott korlátozó feltételek (Ángyán et al., 1999) (pl. a tápanyagutánpótlás, öntözés tiltása) olyan új helyzet elé állítják a gyepgazdálkodókat, állattartókat, ami esetenként a pótlólagos jövedelmet kiegészítő támogatások ellenére is nehezíthetik gazdálkodásukat. Összességében az agrár-környezetvédelmi intézkedések az ágazat fejlődésére szolgálnak, de a vidék gyephasznosítási és állattenyésztési problémáit nem képesek megoldani. Mivel az AKG célprogramjai a NAKP folytatásának tekinthetők, a termésmenvelő eljárások alkalmazása, a műtrágyázás, az öntözés továbbra sem engedélyezett, ezért a bérlők csupán a természetes termésmenvelés lehetőségével élhetnek kis állatsűrűség mellett, alacsony hozamokkal használhatják gyepjeiket. A cserje irtás, mint kiegészítő környezetgazdálkodási célprogram és az ökológiai gyepgazdálkodási célprogram nyújthat lehetőséget közvetetten a termés növelésére és a jövedelemszerzésre. Az ökológiai gyepgazdálkodási célprogram lényegében csak természetvédelmi célzatú, nem valósul meg rajta keresztül a piacos, magasabb áron értékesíthető termék előállításának elvárása. A gyepgazdálkodók elvárják, hogy a jelenlegi ökológiai gyepgazdálkodás váljon valóban bio-gyepgazdálkodássá, ahol a cél egyértelműen a termékelőállítás és a

jövedelemszerzés. Az AKG-ban ösztönző támogatás nem került beépítésre, csak a kieső bevétellel és a többletköltségekkel kalkuláltak a támogatási összegek meghatározásánál, mely nem tesz lehetővé nagyfokú jövedelemszerzést. Összetettebb vizsgálatokra alapozva kellene az extenzív használatba vont területeket a pályázatás során kijelölni.

Felmerül a kérdés, mely szerint hosszú távon a környezetkímélő gazdálkodás mennyire fogja hatékonyan segíteni a gyepgazdálkodás és az állattenyésztés fejlődését? A gazdálkodó vélemények sokszor szkeptikusak az extenzív irányú fejlődésben. A természet- és környezetvédelemben milyen előremozdulást eredményeznek az AKG-s programok, pályázati lehetőségek? Az AKG-s programok alapvető céljaként a viszonylag érintetlen környezetünk fenntartását, a biodiverzitás megőrzését elősegítő természeti módok és eljárások támogatását, elterjesztését tűzték ki, mely célok véleményünk szerint megvalósulnak a programok keretében. Ugyanakkor e cél elérése érdekében a gyeptermés előállítás, a gyephasznosítás teljes mértékben háttérbe került. A kettősség és ellentét a természetvédelem és a gazdálkodók szorosabb együttműködésével, ésszerűbb védelmi célzatú gazdálkodással feloldható lenne.

Az AKG célprogramok általános és specifikus céljai között megfogalmazott kiegészítő jövedelemszerzésben, a falusi turizmusban, a megnövelt értékű piacos termék előállításban és a vidéki népesség megtartásában a gyepekkel szemben a szántóföldi és/vagy a kertészeti kultúrák szerepe erősebb. Az extenzív kis inputú, kis outputú, főként természet- és tájvédelmi szempontból jelentősebb alacsony állatlétszámmal való hasznosítás kis mértékben javította a gazdálkodási kedvet, a gyepek kihasználtságát önmagukban ezen eljárások csak helyileg javíthatják, megyei, regionális, valamint országos szinten a gyepek kihasználtságának változására hatásuk kis mértékű.

3.4. Jövőbeni teendők

Fontosnak tartanánk az ökológiai gazdálkodás tovább erősítését, mivel a gyepterületeink jelentős része erre alkalmas, ugyanakkor az ökológiai gazdálkodás nem extenzív, hanem a környezettel szoros kapcsolatban működő gazdálkodási mód. Öko-módon, de tápanyag-utánpótlással és állatfaji hasznosítással nagyobb árbevétel érhető el – kiegészítve a támogatásokkal – a tradicionális hasznosításnál.

Az öntözéssel az arra berendezett vagy alkalmas területeken szintén hatékonyan lehet fokozni a területek termését, annak növedékenkénti megoszlását, mely főként a nyári, kisülési időszakban jelentene segítséget a gazdálkodóknak.

A védett területeken pontosítani a védelem alatt álló fajokat, azok élőhelyeit, a védelem időtartamát; a védett területek kiterjedését, pufferezónáit ezen szempontok szerint átgondolni és felülbírálni.

IRODALOM

- Ángyán J.-Fésüs I.-Podmaniczky L.-Tar F.-Vajnáne Madarassy A. (szerk.) (1999): Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Budapest, 174.
- Gibon, A. (2005): Managing grassland for production, the environment and the landscape. Challenges at the farm and the landscape level. *Livestock Production Science*. 96. 11-31.
- Lemaire, G.-Willkins, R.-Hodgson, J. (2005): Challenges for grassland science: managing research priorities. *Agriculture, Ecosystems and Environment*. 108. 99-108.
- AVOP (2004): Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja. FVM, Budapest, 171.
- NVT (2003): Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire. FVM, Budapest, 224.
- ÚMFT (2007): Új Magyarország Fejlesztési Terv. 2007-2013. 176.